

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

СОЦІОЛОГІЯ СІМ'Ї

Контентлекцій
для студентів спеціальності 054 «Соціологія»

Частина 2

ТИПИ СІМЕЙНОЇ ПОВЕДІНКИ

Харків- 2023

Модуль №2 Типи сімейної поведінки.

Тема 7. Шлюбна поведінка та шлюбний відбір.

1. Поняття шлюбної поведінки та шлюбного відбору.
2. Функції предшлюбного періоду.
3. Фактори шлюбного відбору.
4. Соціально-психологічні теорії шлюбного вибору:
 - соціалізаційний підхід З.Фрейда,
 - теорія комплементарних потреб Р.Ф.Уінча (ТКП-теорія),
 - принцип гендерної конгруентності в інструментальній теорії Р.Сентера,
 - теорія обміну Дж.Хоманса,
 - теорія «Стимулів-цінностей-ролей» (СЦР- теорія) Бернарда Мурстайна,
 - «Кругова теорія любові» А.Рейса.
5. Умови оптимізації передшлюбного періоду

1. Поняття шлюбної поведінки та шлюбного відбору.

Шлюбна поведінка – поведінка, метою якої є задоволення потреби в шлюбі, поведінка, пов'язана з вибором шлюбного партнера (тобто з шлюбним відбором)

Під **шлюбним відбором (ШВ)** розуміється процес, в результаті якого з сукупності простору можливих виборів шлюбного партнера так чи інакше, тим або іншим способом відбирається той, хто в кожному даному конкретному випадку єдиний партнер (партнерка), який (яка) стають чоловіком (дружиною) або тим, з ким "живуть разом".

Процес **Ш.В.** історично обумовлений, залежить від економічних, соціокультурних і інших умов. Основні **особливості Ш.В.** в різних культурах і на різних стадіях історичного розвитку визначаються:

1. простором можливих виборів шлюбних партнерів. Якщо допускаються повторні шлюби, то сукупність, з яких проводиться **Ш.В.** безмежно велика, включає всіх дорослих незалежно від того, одружилися вони чи ні. У культурах, де повторні шлюби не допускаються, людина входить в простір **Ш.В.** після досягнення шлюбного віку і покидає його одружуючись. В Україні раніше вступ до повторного шлюбу був ускладнений, в наш час це звичайна справа (існує термін «серійна моногамія», що підкреслює можливість декількох «серій» шлюбних партнерств протягом певного часу)
2. ступенем свободи індивідуального вибору. У минулому практично завжди шлюби організовувалися батьками. Зараз в Україні домінує «вільний» вибір, який здійснює подружжя. Але вони підкоряються певним культурним, соціальним, психологічним і частково соціально-біологічним чинникам **Ш.В.**

2. Функції передшлюбного періоду:

1. Накопичення спільних переживань і вражень;

2. Глибше пізнання один одного, уточнення і перевірка прийнятого рішення. Так, перевірка є інформативною, якщо вона зачіпала різні домашні ситуації, ситуації переживання спільних труднощів та ситуації об'єднання зусиль. По суті, розмова йде про передшлюбне «експериментування», в ході якого перевіряється функціонально-рольова відповідність партнерів. Історично відомо, що місце такому експерименту було відведено, так званими заручинами. Сьогодні, на жаль, таке явище на старті сімейного життя відсутнє. На зміну йому прийшло дошлюбне співжиття (пробний шлюб), яке недостатньо інформативне. Неявним чином, молоді люди вважають, що перевіряється сексуальний сценарій кожного з них. Однак сексуальна сумісність не перевіряється, а

формується. У цьому плані інтимна «удача» до шлюбу не є індикатором успішного сімейного життя, в тому числі і в сексуальному плані.

3. Проектування спільного життя. У його рамках молоді люди моделюють майбутню спільну життєдіяльність, укладають свого роду «шлюбний договір». Ключовим моментом тут виступає довіра один до одного і вербалізація своїх очікувань.

3. Чинники шлюбного відбору

- **Культурологічні** - правило ендогамії-екзогамії.

Правило ендогамії в наш час слід розуміти як примус обирати собі шлюбного партнера зі своєї власної етнічної групи, але з різних кланів (якщо вони є). Правило екзогамії забороняє шлюб серед членів власної сімейної групи, тобто запобігає шлюбом між близькими родичами. Правило ендогамії (ендогамний тиск) діє сильно і жорстко, коли йдеться про національну або расову приналежність.

У сучасних культурах вплив цього правила стає слабкішим: 1) якщо тому, хто утворює шлюб, більше 30 років; 2) якщо шлюб повторний; 3) у великих містах на територіях із змішаними за етнічним складом населенням, де контакти між представниками різних національностей частіші й інтенсивніші.

- **Соціологічні** - гомогамія та сусідство.

Поняття "**гомогамія**" слід розуміти як тенденцію укладення шлюбів між людьми, яки мають схожі або однакові характеристики – соціальні, психологічні, фізичні. Протилежна тенденція позначається поняттям **гетерогамія**. Вірогідність того, що у людей виникає взаємна симпатія один до одного, і що вони одружаться вище в тому випадку, якщо вони схожі один на одного за наступними ознаками: вік, етнічна приналежність, соціальний статус, освіта, рівень інтелекту, зовнішність і сумісність внутрішнього годинника.

При цьому найзначнішою є роль віку, етнічної приналежності та освіти.

Якщо брати всі характеристики, то визначається тенденція, звана **шлюбним градієнтом**: в процесі **Ш.В.** чоловіки віддають перевагу молодшим жінкам з відносно меншим освітнім рівнем і тим що належать до відносно нижчої соціальної групи.

Правило гомогамії діє так само відносно інтелекту, фізичної привабливості, схожості біологічних ритмів, шлюбного статусу і ціннісних орієнтирів, включаючи політичні і релігійні.

Під «сусідством» розуміється просторова, територіальна локалізація, близькість мешкання, а також робота в одній і тій же організації або навчання в одному і тому ж учбовому закладі. Сусідство, сумісне навчання або робота підвищують вірогідність зустрічі з партнером, який до того ж, з більшою вірогідністю матиме схожість в інших особистих і соціальних характеристиках, у тому числі схожість цінностей і інтересів.

4. Теорії шлюбного відбору

- **Соціально-психологічні і психологічні теорії Ш.В.** пояснюють, як конкретно відбувається відбір, які його соціально-психологічні механізми.

1. Теорії, що підкреслюють **вплив батьків** на **Ш.В.** Чи буде брак дітей гомогамним чи ні залежить від характеру почуттів, емоцій, які поєднують дітей і батьків. Якщо почуття позитивні, то вірогідність того, що діти будуть поводитись так, як їх батьки зростає.

3. Фрейд вважав, що у своїх пошуках майбутнього партнера люди орієнтуються на образ батьків протилежної статі, тобто дочки мають тенденцію вибирати партнерів чимось схожих на батьків, сини - на матерів. Моделлю копіювання «дорослої» поведінки є дорослий член сім'ї тієї ж статі. Д. У. Гленн і П. Т. Баррет показали, що чоловік з більш старшим батьком в середньому одружується пізніше; що діти з етнічно-змішаних сімей вважають за краще вибирати партнера з етнічної групи

батьків протилежної статі; що люди більш схильні до союзів з тими, хто за фізичними ознаками більш схожі з батьками протилежної статі, ніж своєї власної. Тобто людина вибираючи щось схоже на батьків протилежної статі планує обрати вже щось добре знайоме, як в плані особових характеристик, так і в плані цінностей, що розділяються.

2. **Теорія компліментарних потреб** Р.Ф. Уинча (ТКП – теорія) загострює увагу на тому, що люди вважають за краще вибирати собі в подружжя тих, чії психологічні особливості протилежні і комплементарні (додаткові) їх власним (боязливий, залежний прагне одружитися з сильним, домінантним, той, хто любить слухати - з тим, хто любить говорити...). Максимум задоволення існує тоді, коли специфічні потреби чоловіків і жінок комплементарні один одному. «Протилежності притягуються» - девіз цій теорії.

3. **Інструментальна теорія** Р. Сентера – люди прагнуть вибрати собі таких шлюбних партнерів, чия поведінка і інші характеристики забезпечують (або здається, що забезпечують) максимум задоволення і мінімум витрат для того, щоб ці потреби задовольнялись. Сентер вважає, що одні потреби більш значущі, ніж інші. Він сформулював принцип гендерної конгруентності, за яким цінності (потреби) які більш типові для чоловіків повинні позитивно корелювати з потребами більш типовими для жінок. Найбільша взаємна привабливість партнерів виявляється коли чоловіче домінування стикається з жіночою потребою в заступництві і турботі.

Можна не сумніватися, що схожість партнерів є важливим джерелом взаємної привабливості, але і компліментарність також значуща для деяких людей.

4. **Теорія обміну** Дж. Хоманса. Базисом виникнення нормативного порядку є взаємна корисність людей, вигода, яку вони одержують в результаті обміну різних видів благ. Шлюб – теж обмін ресурсами. Цінність шлюбного партнера складається з суми цінностей якостей, що окремо залучаються до обміну. Основа **Ш.В** – процес оцінювання якостей шлюбного партнера і визначення того, хто з можливих партнерів може принести більший виграв при найменших витратах.

Найважливіші типи благ, які оцінюються:

- *«індивід»* – співвідношення на шлюбному ринку кількості “відповідних” один для одного чоловіків та жінок. Цінність тих, чия кількість менше, збільшується.
- *Вік шлюбного партнера.*
- *зовнішній вигляд* – фізична зовнішність, манери поведінки.
- *статус* – комбінація різних характеристик: матеріальної забезпеченості, походження, освіти, професійної приналежності... Подібно до зовнішнього вигляду суб'єктивна оцінка статусу важлива для продовження або припинення романтичних відносин.
- *соціально-психологічні характеристики особи:* чуйність, емоційність, здібність до розуміння, співпраці.
- *цінності, переконання.* Спільні цінності полегшують взаєморозуміння.

5. Комплексну характеристику процесові **Ш.В** дає **теорія «Стимулів-цінностей-ролей»** (СЦР- теорія) Бернарда Мурстайна. Він встановлює, що «в умовах щодо вільного вибору аттракція (привабливість) і інтеракція залежать від обміну та оцінками тих благ і зобов'язань, які обидва партнери пропонують один одному». Процес розвитку відносин визначається **трьома класами змінних**, які він називає **«стимулами», «ціннісними порівняннями» та «ролями»**. Протягом всього процесу **Ш.В**(знайомства, залицяння, рішення на шлюб) кожний з них має зону максимального впливу. Відповідно до цього максимального впливу кожна стадія має назву – «стадія стимуляції», «стадія оцінювання» і «ролева стадія».

На стадії стимуляції – чинниками, які «притягують», приваблюють індивідів, є фізичні, інтелектуальні, соціальні характеристики.

На стадії ціннісного порівняння взаємному оцінюванню піддаються системи цінностей, установок щодо шлюбу, статевих ролей, числа дітей в сім'ї, ставленню до релігії, політики, ставлення до людей, інтерес до спорту і мистецтва, танців... Відбувається збір інформації про можливого шлюбного партнера шляхом вербальної взаємодії.

Деякі люди можуть одружуватися на перших стадіях, проте більшість проходить і рольову стадію, для них схожість цінностей – необхідна, але не достатня умова. Далі йде рольова сумісність, схожість взаємних уявлень про сімейні і несімейні ролі чоловіка та жінки. Оцінюванню піддається здійснення, втілення ролі партнером. Відповідність очікувань від програвання ролі партнером його діям і тим нормам, які існують в суспільстві щодо цієї ролі є вирішальним в процесі **Ш.В.** Досягнення рольової сумісності – це мабуть нескінченний процес, оскільки рольове пристосування відбувається протягом всього шлюбного союзу і ніколи не завершується повністю.

6. Ще одну теорію вибору партнерів, висунув **А. Рейс**. Згідно цієї теорії, любов виникає як наслідок реалізації чотирьох процесів:

- встановлення стабільної психологічної зв'язку;
- встановлення довірчих відносин;
- формування взаємозалежності;
- реалізація з партнером основних потреб у любові, поваги, турботи.

На думку А. Рейсу перехід від одного процесу до іншого неможливий при початковій різниці в соціокультурних цінностях партнера.

Незважаючи на різницю поглядів психологів, всі сучасні теорії вибору партнерів будуються навколо двох ідей: системи різних фільтрів і соціально-культурної гомогамії. Навіть теорія протилежностей підтверджує тенденцію закохуватися в тих, хто має схожі погляди на шлюбні відносини.

5. Умови оптимізації передшлюбного періоду включають:

- рефлексію мотивів, відносин і почуттів, як своїх власних так і партнера;
- заміну емоційного образу обранця на реалістичний;
- здійснення передшлюбного інформаційного обміну, який припускає з'ясування деталей біографії та інформування про минуле особисте життя, стан здоров'я, здатності до дітородіння, про ціннісні орієнтації і життєві плани, уявлення про подружні рольові очікування. У результаті складаються детальні психологічні портрети молодих людей, особливості батьківських сімей (склад, структура, характер взаємин батьків, дитячо-батьківські стосунки). Безумовно, збір інформації не повинен перетворюватися на допит і слідчі дії. Розмова йде про взаємне саморозкриття і довіру один до одного, коли хочеться розповісти про себе, поділитися своєю історією, думками, почуттями, мріями. Довіра породжує довіру, приховування інформації або приховані очікування можуть обернутися в шлюбі джерелом складних проблем. Характер передшлюбних відносин звичайно ж переноситься в сімейне життя:
- оцінку стилю спілкування і взаємодії (чи влаштовує ?);
- адекватизацію рівня домагань;
- реалістичне сприйняття партнера і прийняття його;
- уявне і реальне програвання сценаріїв спільного життя.

Вивчення передшлюбних стосунків є підставою для виділення **дошлюбних факторів ризику**. До них відносять:

- ранній вік партнерів (сьогодні негласно вважається - для чоловіка до 23-25 р., для жінки до 20 р.), бо він продукує різноманіття перцептивних помилок і спотворень;
- пізній вік (на заході: для чоловіка 40-45 р., для жінки 30-35 р., в Україні: для чоловіків: 33-35 р., для жінок: 25-30 р.);
- перевищення віку дружини щодо віку чоловіка;
- наявність у дружини більш високої освіти;
- міське походження;
- гетерогенність статусу;
- соціально-демографічна різниця в походженні;
- відсутність братів і сестер у дружини;
- відсутність сестер у чоловіка;
- нестійкість відносин до шлюбу;
- негативне ставлення батьків до шлюбу;
- занадто короткий або занадто тривалий період знайомства;
- неоптимальні мотиви вступу в шлюб;
- дошлюбна вагітність;
- наявність друзів протилежної статі у одного з подружжя.

Крім цих, виділяють групу **позитивних факторів**, вплив яких підвищує вірогідність успішних і гармонійних стосунків у шлюбі, і в цілому розцінюються як прогностично-сприятливі, до них відносять:

1. Вища освіта у чоловіка;
2. Оптимальний вік вступу в шлюб;
3. Оптимальна тривалість дошлюбних відносин (від 1 р. до 3 р.);
4. «Теплі» стосунки до шлюбу;
5. Подібні риси характеру (крім домінування і суперництва);
6. Наявність рольових очікувань, їх збігу та узгодженість;
7. Наявність спільних друзів майбутньої сімейної пари;
8. Згода батьків на шлюб та їх позитивна оцінка новостворюваного союзу.

Зупинимося докладніше на деяких аспектах дошлюбних відносин, пов'язаних з вибором супутника життя.

Прийнято розрізняти **3-и моделі вибору супутника життя**:

1. Модель фільтрації. Вибір партнера представляє собою багатоступінчастий процес. На 1-й стадії відбувається фільтрація за принципом гомогенності, тобто виявляється притягальна сила людини, схожість за расою, походженням, релігійною та соціальною приналежністю. На 2-й стадії спрацьовує фільтр ціннісно-орієнтаційної єдності. Симпатія виникає при співпаданні цінностей, переконання, світоглядних позицій. На 3-

ій стадії фільтрація відбувається за потребнісно-мотиваційним принципом. Важливим для зближення й ухвалення рішення про укладення шлюбу є збіг базових потреб.

2. Модель максимальної вигоди. Формування пари відбувається за наявності в партнера максимальної кількості бажаних якостей. Чим більше збігів, тим імовірніше стає факт укладання шлюбу саме з цим партнером.

3. Модель взаємодоповнення. Притягальним є ситуація, коли партнер має якісь такі (властивості, риси характеру, інтереси, вміння), чого немає у першого. Такий механізм компенсації спрацьовує за принципом компліментарності.

Перший етап емоційних відносин пов'язаний з виникненням і розвитком симпатії. Тут як значущі виступають такі властивості об'єкта: зовнішні дані, соціально-демографічні характеристики, поведінкові патерни. Оцінка зовнішності визначається ступенем відповідності її одному з існуючих стандартів, краса є безумовним стимулом. Тут проявляється приписування красивим людям хороших якостей, а негарним - поганих. Однак красивим жінкам частіше приписують позитивні якості, ніж гарним чоловікам. Проте, в оцінці зовнішності при знайомстві визначальну роль грає самооцінка: упевнені в собі люди з адекватною або завищеною самооцінкою вибирають красивих партнерів, якщо такої впевненості немає, самооцінка занижена, - орієнтуються на середній або навіть низький рівень фізичної привабливості.

У таку пастку часом потрапляють по-справжньому красиві дівчата: їх краса буквально відлякує багатьох хлопців. Так само як і фізична привабливість - так звана сексапільність. Вона ні як не залежить від канонічної краси і діє на фізіологічному рівні. З такими людьми, особливо з такими дівчатами, теж часом бояться створювати сім'ю.

Далі в процесі розвитку відносин і спілкування значущими стають соціально-психологічні характеристики людини. На перший план виходять достоїнства людини. Причому, дуже високий рівень позитивних якостей знижує атракцію (симпатію), така людина сприймається як недоступна, зарозуміла, з гординою. Її постійна «ідеальність», «правильність» гнітить.

Потім особливе значення починають набувати особистісні якості: найбільш привабливі якості визначає принцип взаємодоповнення.

Також виникненню і зміцненню симпатії сприяють такі фактори як просторова близькість, частота контактів, відповідна очікуванням тривалість та інтенсивність взаємодії, співпраця, яка не переходить у суперництво, позитивні підкріплення. Дуже велике значення в зміцненні симпатії надають саморозкриття, взаємній довірі, удачливості іншої людини, подібності установок.

У сучасній психології розрізняють **3-и види мотивації на шлюб:**

1. Мотивація на сам факт шлюбу. Головна рушійна сила - намір укласти шлюб. Часом це відбувається під впливом гасла: «пора!» При цьому інша людина є тільки засобом для виконання заповітного бажання - одружитися або вийти заміж. Загалом, не важливо, який партнер поруч. Головне, щоб не заперечував проти укладення шлюбу. Якщо такої людини поблизу немає - всі сили витрачаються на його пошуки. Самі по собі такі дії не забарвлені в негативний тон. У багатьох випадках шлюб стартує саме з цієї позиції, і люди, що мали серйозну потребу в сімейній самореалізації, часто довго, щасливо і благополучно живуть у шлюбі. Проблеми виникають, коли згодом зустрічається людина, яка здатна викликати сильне почуття. Такий варіант навіть не розглядається як психологічна зрада: адже внутрішня переконаність свідчить, що законний чоловік був всього лише засобом.

2. Мотивація на певний тип шлюбу. У таких випадках діють більш упевнені люди, вони орієнтуються на такого партнера, який здатний здійснити їхні мрії, який відповідає уявленням про престижний шлюб. У колишні часи для жінки ознакою успішного заміжжя був шлюб з капітаном далекого плавання, військовим, артистом, дипломатом тощо. Для юнака - шлюб з донькою відомих людей, начальників. У нинішні часи символом успішного заміжжя є шлюб з іноземцем або іноземкою, багатю людиною (бізнесменом), фотомоделлю. Сам по собі цей факт не несе негативного забарвлення. Дай Бог, як то кажуть, прожити в любові й злагоді. Проблеми знову-таки виникають, якщо в житті зустрічається інший або інша (хтось більш душевний). Такі оціночно-порівняльні вибори можуть відбуватися в житті багато разів: завжди можна знайти когось нібито-то ще кращого;

3. Мотивація на певну людину. У цьому випадку обранець сприймається як конкретна реальна людина, з усіма слабостями й недоліками. Звичайно, можуть зустрітися і кращі і красивіші, але це нічого не міняє. Це свідомий вибір з установкою на прийняття певної людини, з повною особистою відповідальністю за свої почуття.

Виділяють 5-ть основних типів мотивації шлюбу: любов, духовна близькість, матеріальний розрахунок, психологічна адекватність та моральні міркування. **С.І.Голод** справедливо підкреслює: «У науковій літературі, як не дивно, утвердився стереотип, що ідеалізує масову поширеність шлюбу по великому кохання. Не обтяжуючи себе серйозною теоретичною аргументацією, ретельно не відпрацювавши діагностичний інструментарій, деякі автори монографій і статей видають суб'єктивно бажане за реальність. Тим самим, вони мимовільно травмують психіку окремої категорії людей, сприяючи виникненню ятрогенного ефекту, коли в масову свідомість вкладається (не тільки публіцистичної, але й науковою літературою) думка про те, що у шлюб можна вступати тільки по «великому і чистому кохання», то людина (особливо жінка), яка так і непізнала такого почуття, вважатиме себе невдахою (в кращому випадку), живучи в очікуванні великої пристрасті».

Юнг пише, що молода людина не здатна повністю усвідомлювати свої мотиви вступу в шлюб тим більше партнера. Як правило, людина діє під впливом несвідомих мотивів. Несвідомі мотивації, за Юнгом, мають як особистісну, так і загальну природу. Перш за все це мотиви, викликані батьківським впливом. У цьому сенсі для молодої людини визначальним є ставлення до матері, а для дівчини - до батька. У першу чергу це ступінь пов'язаності з батьками, що несвідомо впливає на вибір партнера, стимулюючи або ускладнюючи його. Свідома любов до батька чи матері сприяє вибору партнера, схожого на батька чи матір.

Відомий психолог А.Б.Добровіч виділив групу мотивів, що спонукають людину вступати в шлюб, які найчастіше не усвідомлюються. До них він відносить:

- 1.Обопільне акторство, коли молоді люди грають романтичні ролі;
- 2.Спільність інтересів, коли збіг інтересів, захопленнь приймають за спорідненість душ;
- 3.Уразливе самолюбство, яке спонукає досягти «заповітного» будь-якою ціною, стимулює азарт і прагнення перемоги шляхом володіння «непокірним»;
- 4.«Пастка неповноцінності», в якій зливаються установка на подяку та відчуття «останнього шансу»;
- 5.Інтимна удача, коли успіх в сексуальних відносинах зводиться до очікування хорошого шлюбу;
- 6.Взаємна легко доступність, що дуже приваблює в дошлюбних відносинах;

7.Жалість, вона ж у варіантах провини, боргу, сприймається, як «особистісна доблесть, героїзм» і дозволяє грати на сцені життя благородну роль;

8.Порядність, коли шлюб стимулюється думкою близького оточення і відповідальністю перед ним;

9.Вигода, коли за допомогою такого союзу людина знаходить притулок, фінансове і матеріальне благополуччя тощо;

10.Помста, коли вибір партнера і вступ у шлюб здійснюють «на зло кривднику»;

11.Боязнь самотності, коли шлюбний союз як порятунок від своїх проблем, від самого себе, від страху майбутнього життя.

Такі мотиваційні стимули можуть бути й усвідомлені, і тоді за умови, якщо люди не лукавлять самі собі, мають серйозні наміри та приймають на себе відповідальність за сімейне життя, - є шанс, що шлюб, який стартував з цих позицій, може бути й успішним, як говорив І.С.Тургенєв, можна «дожити й до любові». Проблема виникає в ситуаціях розходження мотивів: коли декларується одне, говорять про любов і навіть самі починають у це вірити, а реальним спонукальним мотивом є інше - акторство, жалість, помста, страх самотності тощо.

Тема 8. Сексуальна поведінка

1. Поняття, цілі та теоретичні підходи до аналізу сексуальної поведінки в соціології.
2. Еволюція сексуальної культури в суспільстві.
3. Етичні системи, що регулюють сексуальну поведінку: легалізм, ситуаційна етика, гедонізм, аскетизм і раціоналізм.
4. Сучасні тенденції в сфері сексуальної поведінки.
5. Закономірності сексуальної поведінки в шлюбі.

Поняття, цілі та теоретичні підходи до аналізу сексуальної поведінки в соціології.

Сексуальна і репродуктивна поведінка — це два різні і автономні типи соціальної (сімейної) поведінки. У минулому вони були практично злиті. Сексуальну поведінку було підпорядковано (принаймні, в тому, що стосувалося сім'ї, і в рамках європейської цивілізації) виключно репродуктивним цілям. У сучасному суспільстві втручання в процес народження дітей не тільки технічно доступне завдяки здійсненню штучних абортів і досить ефективній контрацепції, але і дозволене з соціокультурної точки зору, більш того — нормативно. Народження дітей залишається однією з цілей сексуальної поведінки.

Сексуальна поведінка— це система дій і відносин, які призводять задоволення статевого потягу (сексуальної потреби)

Сексуальна поведінка — соціальна, людська поведінка, в якій ми переслідуюмо певну мету, прагнемо до реалізації певних інтересів, але на основі використання біологічних механізмів. У сексуальній поведінці об'єднані фізіологічні, психологічні і соціокультурні процеси, але таким чином, що перші(фізіологічні та психологічні) виявляються підпорядкованими, включеними до останніх.

Сексуальна поведінка людини має **безліч цілей, досягненню яких служить вступ до сексуальних відносин**. Вони включають:

1. релаксацію, зняття статевої напруги;
2. народження дітей, задоволення потреби в зачатті і в акті народження;
3. плотська насолода як самоціль (гедонізм);
4. пізнання, задоволення статевої цікавості. Ця мета особливо значуща для початківців статевого життя, в першу чергу підлітків;
5. комунікація, отримання відчуття психологічної особистої інтимності, повного злиття з іншою людиною;
6. сексуальне самоствердження, отримання наочних і переконливих доказів власної сексуальної спроможності, потенції;
7. не сексуальні цілі, тобто цілі, зовнішні по відношенню до власної сексуальної поведінки (матеріальні блага і вигоди, підтримка певного ритуалу або звички);
8. компенсація, заміна, відшкодування якихось інших, дефіцитних для індивіда видів і форм діяльності або способів емоційного задоволення

Найважливішими поняттями, що розкривають зміст сексуальної поведінки як соціокультурного феномену, є поняття *«статева культура»*, *«сексуальна культура»*, *«статева роль»*, *«сексуальна роль»*, *«сексуальний сценарій»*.

Поняття **«статева культура»** характеризує сукупність знань, вірувань, соціальних норм і цінностей, заборон і розпоряджень, що мають відношення до відмінностей між статями і їх взаєминами.

Сексуальна культура регулює сексуальну поведінку людини, формує систему цінностей, заборон і правил, а також зразків поведінки. Засвоєна в процесі соціалізації сексуальна культура визначає сексуальний сценарій індивіда, стиль його взаємовідносин з партнером, заключає статеве життя в соціально прийнятні рамки.

Статева роль - сукупність соціокультурних норм, що визначають те, якими повинні або не повинні бути чоловіки або жінки, як вони повинні або не повинні поводитися.

Сексуальною роллю – часткастатевої ролі, яка характеризує очікування-вимоги до індивіда з боку суспільства у сфері статевих відносин.

Поняття «**сексуальний сценарій**» характеризує ту частину сексуальної культури, яка засвоєна індивідом, стала частиною його особи і тому управляє його сексуальною поведінкою «зсередини», будучи частиною системи його диспозицій.

Нормативні компоненти сексуального сценарію — « хто, що, з ким, де, коли, як і чому повинен, або не повинен, може і не може робити в сексуальному плані» — у загальних рисах формуються відповідною культурою. Сексуальний сценарій, як частина диспозиційної системи, має трикомпонентну структуру, що включає когнітивні, емоційні та поведінкові елементи. Сумісна дія цих компонентів визначає особливості індивідуальної сексуальної поведінки — її цілі, час початку та частоту статевих стосунків, її форми...

Етичні системи, що регулюють сексуальну поведінку: легалізм, ситуаційна етика, гедонізм, аскетизм і раціоналізм.

1. **Легалізм** як етична сексуальна система визнає сексуальні відносини тільки з метою народження дітей і на основі легально визнаних шлюбних союзів (християнська статева мораль). Сексуальні відносини, що розглядаються як дар божий, допустимі тільки в шлюбі і лише з метою народження дітей. Засуджуються також всі форми статевого життя, окрім нормативного гетеросексуального коїтусу.
2. **Ситуаційна етика** найбільш поширена в даний час. Основу її складає постулат, що сексуальна поведінка повинна визначатися актуальним ситуаційним контекстом, тобто конкретною ситуацією. Людина повинна керуватися тільки любов'ю, власним вибором і упевненістю в тому, що наслідки будуть позитивні. Якщо є взаємна симпатія і любов, то приймаються і признаються будь-які сексуальні відносини.
3. **Гедонізм** як етична система єдиною підставою сексуальних відносин вважає не моральні норми і не ситуаційний контекст, а виключно насолоду, задоволення. "Роби те, що приємно!" — ось девіз гедонізму. Він стверджує, що статева ваблення, подібно до голоду і спраги, не повинне бути об'єктом моральних обмежень. У своїй крайній формі етика гедонізму, може виправдовувати навіть сексуальне насильство, а прихильник гедонізму може перетворитися в свого роду "сексоголіка" або "сексомана".
4. **Аскетизм** пов'язаний з відмовою від сексуальних відносин, як і від інших "мирських задоволень", з переконанням, що найбільше задоволення людина одержує не від плотської насолоди, а від духовного самовдосконалення, задоволення так званих "вищих" потреб.
5. **Раціоналізм**- одна з сучасних етичних систем - виходить з пріоритету розуму, з необхідності виявити раціональні підстави для вибору стратегії сексуальної поведінки, оцінити баланс можливих витрат, позитивних і негативних наслідків вступу до статевих відносин з тим або іншим партнером.

У всьому, що стосується сексуальних відносин, в сучасному суспільстві продовжує зберігатися гендерна асиметрія - подвійний стандарт в тому, що можуть або не можуть, повинні або не повинні робити чоловіки або жінки.

Основні тенденції і закономірності сексуальної поведінки в сучасному світі.

- Зростання кількості та інтенсивності дошлюбних статевих зв'язків. Частково це пов'язано із скороченнямвіку статевого дозрівання, збільшенням автономії та свободи підлітків, ослабленням традиційної моралі, що в сукупності призводить до зростання рівня дошлюбної сексуальної активності.
- Зростання дошлюбної сексуальної активності в наймолодшому підлітковому віці. Знижується вік початку статевого життя. Саме сексуальні зв'язки підлітків породжують найбільше число економічних, соціальних, медичних і інших проблем.

- Ослаблення норм, направлених «проти дошлюбних і позашлюбних народжень». Сучасне суспільство все частіше розглядає ці народження як «нормальні».
- Відмінності в сексуальній активності чоловіків і жінок зменшуються. Жінки збільшують свою сексуальну активність.

Одним з факторів успішності шлюбу, його стабільності є характер сексуальних відносин, задоволеність подружжя ними. Зокрема, І.С. Кон вважає, що «сексуальна незадоволеність і дисгармонія — одна з істотних причин розлучень і нервових захворювань; за деякими даними, сімейно-побутові, включаючи сексуальні, труднощі характерні для 65% неврологічних хворих». Всесвітньо відомі дослідники сексуальних відносин в шлюбі У.Мастерс і В.Джонсон вважають, що «половина всіх американських шлюбів руйнується через різні форми сексуального дистресу».

Особливості сексуальної поведінки в шлюбі:

- зменшення частоти сексуальних відносин при збільшенні стажу шлюбу. Причини зниження частоти: зайнятість на роботі, діти, насичення. Зниження частоти статевих стосунків універсально і не залежить від віку, рівня освіти шлюбних пар або від ситуації.
- зв'язок шлюбної сексуальної поведінки з репродуктивною поведінкою. Існує тісна залежність частоти статевих стосунків від ступеня задоволення потреб в дітях. Чим сильніше бажання мати те або інше число дітей в сім'ї і чим більше розрив між бажаним та наявним, тим, за інших рівних умов, вище повинна бути частота статевих стосунків в шлюбі.
- взаємозв'язок сексуальної і репродуктивної поведінки в шлюбі проявляється у залежності частоти статевих стосунків від типу вживаної контрацепції. Жінки, що зробили стерилізацію, і жінки, що застосовують ефективну контрацепцію (коїтус - незалежні методи контрацепції: пігулки, внутрішньо-маточні спіралі, ін'єкції,) мають найбільшу частоту статевих стосунків в шлюбі. Вони вільні від страху «небажаної вагітності». Задовольнивши свою потребу в дітях (інакше б вони не стали вдаватися до стерилізації і ефективної контрацепції), вони прагнуть одержати відчуття релаксації, зняття статевої напруги і власне плотську насолоду (функція, гедонізму), які не пов'язані з народженням дітей і які характеризують статеве життя як самоціль. Ці жінки мають підвищену частоту статевих стосунків, аналогічну тій, яка властива жінкам, що бажають мати більше дітей. Зв'язок частоти статевих стосунків із застосуванням високоефективної контрацепції, розглядають як позитивне явище, що відображає зростання індивідуальної свободи і можливості вибору будь-яких моделей і зразків поведінки, як свідчення звільнення жінки і зростання її рівноправ'я з чоловіком, становлення сучасних шлюбно-сімейних відносин. Безумовно, в такого роду твердженнях багато справедливого. Проте одночасно — це і вираз глобальної кризи сім'ї, відмирання або трансформації її соціальних функцій, перш за все репродуктивної.

Тема 9.Репродуктивна поведінка.

1. Поняття «репродуктивної поведінки». Фізіологічні та соціальні основи її формування.
2. Основні елементи структури репродуктивної поведінки:
 - 2.1 репродуктивні норми;
 - 2.2 репродуктивні потреби;
 - 2.3 Репродуктивні установки;

2.4 репродуктивні мотиви.

3. Репродуктивний цикл і репродуктивний процес.

Під **репродуктивною поведінкою(Р.П.)**розуміють систему дій і відносин, за допомогою якої людина задовольняє потребу у народженні певного числа дітей в сім'ї (а також поза браком).

Рівень народжуваності залежить від двох змінних: *демографічної структури*, тобто розподіл населення за статтю і віком, шлюбним станом і іншими параметрами, і від *репродуктивної поведінки*, виразом якої в демографії є середнє число дітей в сім'ї або середнє число дітей, народжене жінкою за все її життя.

Р.П. обмежено певними рамками:

- фізіологічними(максимально можливе число дітей, яке може народити жінка протягом свого життя в заданих умовах, яке залежить від демографічної структури, стану здоров'я, рівня смертності і т.д.).
- система соціального контролю, яка визначає, скільки дітей і через який період часу матиме сім'я.

Фізіологічні основи Р.П.

Під *плодючістю* розуміється біологічна здібність жінки, чоловіка, шлюбної пари до зачаття і народження живих дітей. Вона відрізняється від *фактичного* числа народжених дітей. Вважається, що середня видова плодючість людини не перевищує 15-16 народжень за все життя.

Термін *безпліддя* означає нездатність зрілого організму відтворювати потомство. Звичайно безплідним вважається шлюб, в якому протягом трьох років і за умови незастосування контрацепції не відбувається народження дитини або через відсутність зачаття, або через те, що вагітності закінчуються або викиднем, або народженням мертвої дитини.

У першому випадку за умови нормального статевого життя говорять про *стерильність*, тобто про нездатність до зачаття. Розрізняють стерильність

- постійну (у старших віках після досягнення менопаузи, в репродуктивному періоді - як наслідок захворювання або операції стерилізації) і тимчасову (в період вагітності, аменорею післяродову або після аборту, як результат застосування контрацепції);
- природну (викликану нормальними фізіологічними причинами: віком, вагітністю, годуванням грудьми, аменореї і ін.), штучну (контрацептивну) і патологічну (із-за хвороб і травм);
- абсолютну (з нульовими шансами на зачаття) і відносну (при збереженні деякої вірогідності зачаття).

Інфертильність - відсутність народжень - може бути результатом безпліддя, штучного переривання вагітності, а також повної відсутності сексуальних відносин впродовж або всього репродуктивного періоду, або якоїсь його частини. Інфертильність разом з можливою дитячою і дитячою смертністю є причиною *бездітності*, тобто відсутність дітей в сім'ї.

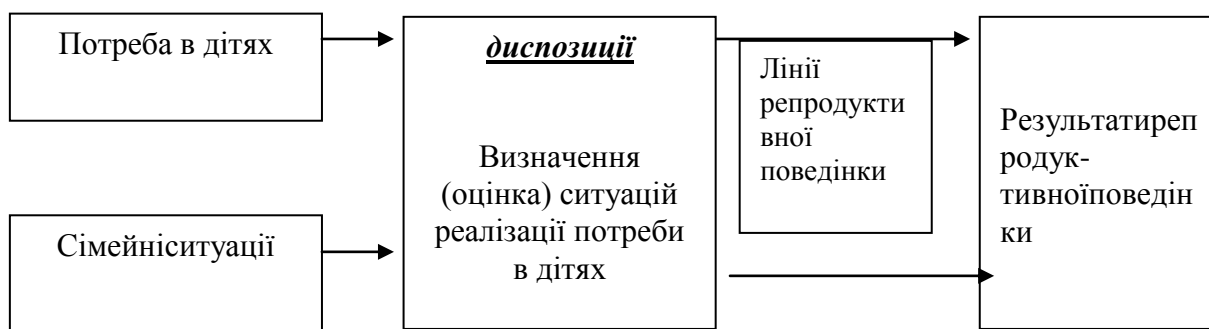
Р.П.сім'ї і особи має дуже складну структуру. Основними структурними елементами є: репродуктивні норми і цінності; потреба в дітях, репродуктивні установки і мотиви, різні сімейні ситуації і умови життя, які сприяють або перешкоджають реалізації потреби в дітях; процес оцінювання умов реалізації потреби в дітях; результати репродуктивної поведінки. Всі ці елементи взаємопов'язані.

Репродуктивні норми – детерміновані соціальною системою принципи і зразки належної поведінки, що відносяться до народження певного числа дітей, прийняті в тих соціальних групах, до яких належить або хотів би належати індивід. Репродуктивні норми засвоюються особою як засоби орієнтації поведінки і утворюють основу внутрішнього контролю. Їх умовно можна розділити на дві групи: норми кількості дітей (малодітності,

середньодітності та багатодітності), і норми, регулюючі настання вагітності і народження дітей. Норми кількості дітей дуже стійкі і зберігаються тривалий період часу після змін умов і обставин, за яких вони виникли. Репродуктивні норми – зовнішні регулятори **Р.П.**, після їх засвоєння вони входять до системи ціннісних орієнтацій, утворюють фундамент внутрішнього регулювання, визначення репродуктивних ситуацій і зрештою, є детермінантами остаточної кількості дітей в сім'ї.

Структура індивідуальної репродуктивної поведінки.

Структура **Р.П.** може бути представлена моделлю диспозиційної регуляції поведінки, запропонованої В.О. Ядовим. У загальному вигляді ця модель виглядає так:

У центрі цієї схеми — система диспозицій, яка визначає (оцінює) виникаючі ситуації повсякденного життя з точки зору можливостей задоволення конкретної потреби, специфічної для даного виду поведінки.

Стосовно **Р.П.** такою специфічною потребою є потреба в певній кількості дітей. **Потреба в дітях** — це соціально-психологічна властивість соціалізованого індивіда, що виявляється в тому, що без наявності дітей і належного їх числа індивід відчуває труднощі своєї особистої самореалізації. Таким чином, потреба в дітях — це, по суті, засвоєні людиною в процесі соціалізації, і певним чином перетворені репродуктивні норми або соціальні норми народжуваності. Це - соціальна потреба вищого рівня, не пов'язана прямо і безпосередньо з потребами нижчих рівнів (органічними і потребою в самозбереженні). Саме тому ніякі фізіологічні механізми не в змозі захистити її від ослаблення. Слід розрізняти ту або іншу інтенсивність, або силу потреби в дітях. В зв'язку з цим виділяють *малодітну* (1-2 дитини в сім'ї), *середньодітну* (3-4 дитини) і *багатодітну* (5 і більш дітей в сім'ї) лінії репродуктивної поведінки. Саме потреба в дітях, взаємодіючи в диспозиційній системі з умовами життя, формує конкретні лінії репродуктивної поведінки.

Кількісна і якісна визначеність потреби в дітях відповідно розкривається в поняттях репродуктивних установок і репродуктивних мотивів. Ці останні і є безпосередніми об'єктами вимірювання.

Репродуктивні установки — це психічні стани особи, що обумовлюють взаємну узгодженість різного роду дій, що характеризуються позитивним або негативним ставленням до народження певної кількості дітей.

Репродуктивні установки поділяються на два класи:

— установки кількості дітей, що регулюють досягнення певної кількості дітей. До цього класу відносяться установки на благополучні результати вагітності, на протогенетичний (між утворенням шлюбного союзу і народженням першої дитини) і интергенетичний (між народженнями дітей) інтервали, установки щодо статі дитини, установки щодо усиновлення або удочеріння;

— установки щодо застосування контрацепції і штучного переривання вагітності.

Всі ці конкретні види установок виражають в конкретній ситуації величину потреби в дітях і її силу, і завдяки цьому виявляються пов'язаними. Вимірювання репродуктивних установок відбувається на основі вивчення показників щодо ідеальної,

бажаної та очікуваної кількості дітей в сім'ї; іноді аналізується також кількість дітей, що планувалася у момент вступу до шлюбу. Репродуктивна установка характеризує кількісну визначеність потреби в дітях, репродуктивні мотиви розкривають її якісну сторону, її зміст.

Репродуктивні мотиви є психічними станами особи, які спонукають індивіда до досягнення різного роду особистих цілей через народження певного числа дітей. Репродуктивний мотив характеризує особисте ставлення до появи на світ дитини будь-якої черговості. Діти при цьому виявляються засобом досягнення тієї або іншої мети.

Репродуктивні мотиви, або мотиви народжуваності, поділяються на економічні, соціальні і психологічні. *Економічні мотиви* народження дітей— це мотиви, які спонукають до народження того або іншого числа дітей завдяки тому, що через цю подію досягається (або передбачається, що досягається) певна економічна мета. Тобто цілі, пов'язані з прагненням придбати якісь матеріальні вигоди або підвищити (або зберегти) економічний статус. *Соціальні мотиви* — це мотиви, які спонукають до народження певної кількості дітей в межах існуючих соціокультурних норм і які є індивідуальною реакцією на ці норми. Соціальні мотиви існують тоді, коли зміцнення або підвищення соціального статусу, зростання авторитету і престижу в очах оточуючих пов'язані з народженням дітей. *Психологічні мотиви* — це мотиви, які спонукають до народження певної кількості дітей завдяки тому, що через це досягаються суто особисті, соціально-психологічні, внутрішні цілі особи. Вони відображають не суспільну, а виключно особисту зацікавленість в народженні певної кількості дітей. Психологічні мотиви чітко поділяються на два класи залежно від того, чи йде мова про відносини, в які батьки виступають як суб'єкти або як об'єкти. Перший клас мотивів (де батьки — суб'єкти) пов'язаний з тими відчуттями і прагненнями, які йдуть від батьків до дітей (бажання виявляти турботу про дитину, любов до неї, бажання опікати, направляти її розвиток, прагнення продовжити в дітях себе або які-небудь свої якості і властивості і т.ін.). Інший клас мотивів (де батьки — об'єкти) пов'язаний з потребою батьків бути об'єктами прояву відчуттів, що йдуть до них від дітей (потреба в любові і пошані...). Все це батьки прагнуть отримувати через спілкування з дітьми.

Співвідношення в структурі репродуктивної мотивації економічних, соціальних і психологічних мотивів змінюється від епохи до епохи, відображаючи глобальний процес історичного відмирання багатодітності. Загальна тенденція тут полягає в тому, що поступово зменшуються або навіть сходять нанівець економічні і соціальні мотиви народження декількох дітей в сім'ї, а на перший план виходять психологічні, внутрішні мотиви. Ці суто особисті мотиви можуть призводити до формування "бемі-комплексу". Провідним мотивом при цьому стає обзаведення малюком - маленьким, повністю залежним від дорослих, слухняним та таким, що щиро любить своїх батьків. Проблеми виникають в процесі дорослішання дітей (отроцтві та юнацтві) у зв'язку з небажанням батьків визнавати їх право на самовизначення та свободу. В результаті мало хто прагне до народження трьох і більше дітей в сім'ї, другою дитиною обзаводиться лише чверть найбільш чадолюбних, ну а первісток з'являється як необхідний атрибут вступу до шлюбу.

Різні ситуації або сприяють, або перешкоджають задоволенню потреби в дітях, але не безпосередньо, а через систему диспозицій, через ціннісні орієнтації, які служать критеріями оцінки можливості задовольнити наявну потребу в дітях в конкретних обставинах часу і місця. Оцінка ситуації обумовлює ухвалення того або іншого рішення, яке призводить до конкретного результату поведінки.

Одна і та ж репродуктивна подія (наприклад, вагітність, що наступила) оцінюватиметься абсолютно різним чином в залежності від того, співпадають чи ні потреба в дітях і їх фактичне число. Наприклад, навіть у разі схожості потреби в дітях і умов життя багатьох сімей, відмінності в системі диспозицій можуть викликати варіації в інтервалах між народженнями, в кількості вагітностей і їх результатах, типах контрацепції що використовують, в мотивації народжень і відмов від них і т.п.

Центральним елементом, своєрідним орієнтиром для репродуктивної поведінки виступає опозиція потреби в дітях (у певній їх кількості) і фактичної їх кількості в сім'ї. Підкреслимо ще раз, що ні потреба в дітях, ні умови життя самі по собі не зумовлюють результатів репродуктивної поведінки. Ці результати — наслідок взаємодії даних елементів в системі диспозицій особистості, яка визначає ситуацію як сприятливу або несприятливу для задоволення потреби в дітях.

Репродуктивний цикл і репродуктивний процес.

Поняття репродуктивного циклу і репродуктивного процесу дозволяють визначити співвідношення соціального і біологічного. Головною є роль соціального контролю у виникненні результатів репродуктивної поведінки.

Під **репродуктивним процесом** розуміється певна послідовність репродуктивних подій впродовж всього життя індивіда або сім'ї, пов'язаних з народженням дітей, біологічними (фізіологічними) чинниками народжуваності і соціальним контролем репродуктивної поведінки. Поняття репродуктивного процесу можна представити як послідовність подій репродуктивного циклу, що фіксується (статистично або за допомогою соціології).

Репродуктивний цикл — послідовність основних репродуктивних подій, що повторюється (coitus, зачаття, пологи).

Репродуктивний процес людини складається з великого числа репродуктивних циклів, що повторюються. Важливою характеристикою репродуктивного циклу є його повнота: цикл є повним, якщо містить всі свої основні події, тобто повну послідовність «coitus— зачаття — пологи». Відсутність одного з них робить цикл неповним. Це можливо як через «природні», фізіологічні причини, так і унаслідок «свідомого» втручання в «природний» хід подій, тобто у разі добровільного або вимушеного уникнення статевих відносин, застосування контрацепції або штучного переривання вагітності.

Багатодітність і малодітність - якісно різні типи репродуктивної поведінки. Вони відрізняються один від одного. В умовах багатодітності, коли потреба в дітях залишається незадоволеною впродовж всього життя, повнота репродуктивного циклу може порушуватися тільки дією фізіологічних причин. В умовах малодітності повний цикл, навпаки, можливий тільки в окремі періоди формування сім'ї, коли подружжя ще не задовольнило свою потребу в дітях. У тій частині репродуктивного періоду, коли потреба в дітях задоволена, цикл є неповним, а його тривалість залежить від орієнтації подружжя на застосування контрацепції або штучних абортів, а також від ефективності застосування контрацепції.

Отже, ми розглянули в цьому розділі основні типи сімейної поведінки особистості — шлюбний, сексуальний і репродуктивний. Кожний з них, як частина сімейної поведінки, характеризується в той же час автономією і незалежністю від інших. Ця автономність, що зростає в ході історичного розвитку, обумовлена тим, що шлюбна, сексуальна і репродуктивна поведінка направлені на задоволення найважливіших людських потреб — потреби в шлюбі, статевих контактах (сексуальної потреби), потреби в дітях.

Як соціальні явища ці типи сімейної поведінки регулюються соціальними законами. Вони змінюються разом з сім'єю, по-своєму відображаючи, зокрема, глобальний процес сімейної дезорганізації, кризи сім'ї як соціального інституту. Спонтанний розвиток сучасної індустріально-урбаністичної цивілізації обумовлює поглиблення кризи сім'ї, наростання негативних явищ в її житті і функціонуванні, робить вельми вірогідним повний крах сім'ї як соціального інституту. Протидіяти цій кризовій зміні сім'ї можна, лише за допомогою спеціальної сімейної політики, орієнтованої на зміцнення сім'ї, відродження сімейного способу життя.

Тема 10. Сімейне спілкування та сімейні конфлікти.

1. Специфіка сімейного спілкування.
2. Поняття сімейного конфлікту.
3. Види сімейних конфліктів та шляхи виходу з них.
4. Розлучення та його наслідки.
5. Сімейна політика.

Загальні закономірності спілкування людей

Спілкування - важлива умова життєдіяльності людини.

Зростання щільності населення, почастищення міжособових щоденних контактів, вікових темпів життєдіяльності, психічної напруженості і чутливості людей вимагають підвищеної культури спілкування, загальної соціально-психологічної культури людей.

Культура спілкування складається із:

- 1) знання себе і здатність розбиратися в інших людях, тобто правильно оцінювати їх психологічні особливості;
 - 2) уміння адекватно емоційно реагувати на їх поведінку і стан;
 - 3) уміння вибирати по відношенню до кожної людини такі стиль, спосіб, форму спілкування, які б найкращим чином відповідали індивідуальним особливостям особи.
- Культура спілкування формується з дитинства завдяки співчутливості, співпереживанню, проявам гуманності, накопичення досвіду спілкування.

Перешкодою в спілкуванні, причиною міжособових конфліктів часто є відсутність взаєморозуміння між людьми.

Бар'єри спілкування:

Психологічні бар'єри - внутрішні психічні перешкоди, що не дозволяють проявляти, реалізовувати особистий потенціал - і відносно інтелекту, і відносно доброти, і відносно сили. Через страх не отримати розуміння з боку партнера, не сподобитися йому, страху відмови і насмішки з його боку, грубощів у відповідь на щирий прояв найкращих почуттів і намірів.

Ситуаційні бар'єри - пов'язані з різним розумінням співбесідниками однієї і тієї ж ситуації. Один, наприклад, співчутливо, з симпатією ставиться до галасливої поведінки дітей, інший бачить в них джерело докучливого шуму.

Смислові бар'єри – через нерозуміння свого співбесідника, коли не зовсім ясно в якому контексті вимовлена дана фраза, до чого веде.

Мотиваційні бар'єри - виникають коли людина, що говорить, або недостатньо усвідомлює мотиви своїх вислів, або прагне навмисно приховати їх.

Окрім цього бар'єром можуть служити недоліки психологічної культури, відсутність «зворотнього зв'язку» (два монологу замість одного діалогу). Існує загальне правило спілкування: симпатію і повагу завойовує той, який задовольняє бажання, потреби, своїх співбесідників.

Особливості подружнього спілкування.

1. Сім'я реалізує принцип первинності, близькості її членів, до яких ставляться більш лояльно, ніж до інших людей.
2. Подружжя вступають в інтимний зв'язок, причому достатньо регулярно. Це накладає неминучий відбиток на взаємини. Інтимне спілкування - це не тільки сексуальні відносини, не тільки статевий зв'язок, а найбільш відкрите, близьке, духовно-споріднене спілкування. Під інтимним в психології розуміють таке спілкування, коли людина демонструє себе абсолютно відкрито, не боячись, не соромлячись проявити свій внутрішній світ, всі свої особливості. Вона сприймається іншими не тільки як носій окремої соціальної ролі (начальник і підлеглий, продавець або лікар...), а саме як унікальна, неповторна особистість, яка близька, потрібна, кохана. Таке інтимне спілкування не тільки бажане, але й таїть

певні небезпеки, тому деякі люди залишаються на рівні загальноприйнятого, формального спілкування. На це може бути декілька причин:

- Страх проявити свої потаємні почуття, виявити те, що людина соромиться бачити у собі;
- буває так, що люди бояться втратити власну індивідуальність із-за «надмірного розчинення в іншому», в них існує думка, що виявивши все і розкривши всі секрети перестанеш бути цікавим для іншого;
- деякі опасаються, що у відкритому, вільному спілкуванні можна «сказати щось зайве», за що надалі тобі можуть дорікати, соромити.

3. Ревнощі членів подружжя один до одного.

Люди, які не вмюють подолати ці почуття, яким не вистачає довіри живуть у вічній тривозі. Вони нещасні удвічі, тому що грають роль мучителів та мучеників, тиранів і рабів. В цих сім'ях панує атмосфера недовір'я і підозри, публічно й наодинці відбуваються скандали. Психологи визначають наступні типи ревнощів:

- Тиранічна - страждання людей егоїстичні, уперті, деспотичні, емоційно холодні, авторитарні. Шлюбний партнер для них - об'єкт власних благ, задоволень, власність. У них не розвинена здатність помічати, а тим більше поважати особливості іншої людини.
- Ревнощі від низької самооцінки - доля людей з недовірливим характером, невпевнених в собі, схильних до перебільшення небезпек і неприємностей, страждаючих комплексом неповноцінності.
- Обернені ревнощі - джерело перенесення власної подружньої невірності ненадійності, постійної готовності до зради на шлюбного партнера.

4. Постійне сумісне проведення вільного часу породжує видимість одноманітності, більша увага починає приділятися дрібницям повсякденного життя, глибокі пристрасті в результаті близькості до об'єкту приймають форму буденних звичок. Спілкування з друзями або колегами можливо припинити, понизити його інтенсивність, спілкування з членами сім'ї неминуче.

5. Спілкування відбувається на побутовому прозаїчному, буденному фоні.

Якщо треба зустрітися з колегами або з друзями, то ми одягаєм «пристойний» одяг, робимо зачіску, макіяж та демонструємо відповідну поведінку. Дома зовсім інакше. Поза домом (на роботі) – «парад», удома – «виворіт».

Стійкість сім'ї не дана раз і назавжди, вона постійно досягається спільними зусиллями і доброю волею її членів, їх прагненням до єдності. Тому необхідно досліджувати те, як часто виникають конфлікти, з яких приводів, в якій формі протікають і якого рівня сімейних відносин стосується.

Конфліктними сім'ями називаються такі в яких постійно є сфери, де стикаються інтереси, наміри, бажання всіх або декількох членів сім'ї - подружжя, дітей, інших родичів, що породжує сильні і тривалі негативні стани, безперервну неприязнь. Конфлікт - хронічний стан такої сім'ї. У ній обмежені можливості розвитку подружжя, соціалізація дітей деформована, виникає небезпека психічних захворювань членів сім'ї.

Основні типи вирішення конфліктів.

1. Небажання вирішувати в даний час конфлікт супроводжується намаганням відволікти увагу партнера на інші питання («зараз не час, недоречно, колись... відкладемо на "потім"»). Загальна ціль – знизити емоційну напругу.

2. Згладжування - людина, що піддалася "атаці", в даний момент визнає себе винним, хоча доводи і не приймає, і таким чином заспокоює партнера. Цей засіб може підірвати довіру: «як що ти визнаєш свої помилки, то чому не виправляєш?»

3. Компромис – подружжя не відкладаючи на довго приступають до сумісного пошуку прийняттого рішення.

4. Протистояння за принципом "Я інакше не умію і не збираюся підлаштовуватися під когось".

5.Примушення - нав'язування партнеру своєї позиції.

Типи сімейних конфліктів в залежності від характеру сімейних відносин:

1. конфлікти подружжя,
2. конфлікти батьків та дітей,
3. міжособистісні конфлікти дітей
4. конфлікти бабусь і дідусів, прародителів з онуками

Сімейні конфлікти класифікують за характером їх протікання, тривалістю існування, за сферами прояву, причинами, наслідками для сімейного життя, за масштабом...

Люди різного чекають від сім'ї, по-різному уявляють собі своє місце, своє життя, свою роль в подружньому житті. І якщо у молодих не співпадають ці очікування, існують різні розуміння сімейних ролей, то міцність їх браку слабшає.

Психологи виділяють 3 типа уявлень щодо свого місця в сім'ї:

- **егоцентричний** - в центрі свої власні цілі, прагнення, бажання, а все інше розглядається як засоби для задоволення цих цілей або перешкоди на шляху їх досягнення. Відбувається ігнорування духовного світу, потреб і інтересів інших членів сім'ї. Конфлікт для егоцентриста - засіб домінування (дитина, дружина, чоловік стають не союзником, а рабом, страждаючим від відчуття неповноцінності, прагнуть помсти при першій зручній ситуації).
- **альтероцентричний** – член подружжя, дитина, інший родич розглядаються як основна мета, головна цінність в сім'ї, а себе людина вважає засобом забезпечення його існування і комфорту. Альтруїзм, самозречення і самовідданість – характерні риси цієї поведінки.
- **соціоцентричний** - головною метою вважається сім'я, тобто «всі ми разом». При цьому на якомусь етапі домінують цінності і цілі чоловіка, на іншому – дружини, на третьому - дітей...

Залежно від того, як поєднуються і доповнюються уявлення про свою роль та місце подружжя в сім'ї, залежить рівень конфліктності сімейних відносин.

Наслідки розлучень

- велика частина розведених чоловіків і жінок не мають можливості (бажання) вступу до повторного браку;
- репродуктивні можливості розведених жінок залишаються нереалізованими;
- через розлучення збільшується чисельність сімей, в яких дитина виховується одним з батьків, що деформує процес соціалізації;
- зростання неповних сімей, виховання без участі батька збільшує вірогідність відхилень поведінки серед підлітків, негативно впливає на їх успішність;
- розлучення створює травматичні ситуації, здатні викликати нервово-психічне розладу як у батьків, так і у дітей;
- після розлучень як правило погіршується матеріальний стан сім'ї, зростають фізичні навантаження на дружину та інших членів сім'ї;
- самотність стає складною соціально-психологічною проблемою для мільйона людей;
- розлучені батьки збільшують ризик того, що їх діти також розлучаться.

У соціологічній літературі широкого поширення набули дослідження мотивів розлучення. На першому місці - пияцтво та алкоголізм подружжя, на другому – несумісність характерів і відсутність взаєморозуміння, на третьому місці - зрада і підозри в зраді, далі йдуть часті сварки, поява іншої сім'ї, втрата відчуття любові, сексуальна незадоволеність, ревності, втручання батьків і родичів, безвідповідальне відношення до сім'ї... Але слід пам'ятати, що декларовані мотиви можуть відрізнятися з реальними причинами розлучень.

Людство виробляє багато рецептів і механізмів уникнення випадкових шлюбів: обов'язкове тривале знайомство до шлюбу, знайомство з батьками, з сімейним устроєм, заручення, термін з часу подачі заяви до реєстрації шлюбу, але дієвих механізмів не існує.